

Слави Димитров, Татяна Димитрова/

Slavi Dimitrov, Tatyana Dimitrova

ВЪЗНИКВАНЕ И РАЗВИТИЕ НА АВТОНОМНИТЕ ОБЩНОСТИ НА ИСПАНИЯ

Origin and Development of the Autonomous Communities of Spain

Spain is a country of striking regional economic and social contrasts, of rich and poor regions inhabited by 30% and 70% of the population respectively. A serious problem are the regional and internal regional differences – population density, financial and economic resources, unemployment, labour productivity, quality and living standard of the population. Numerous ethno-cultural, linguistic, political, ideological and other institutional characteristics of the particular areas and territories of the country, determined by the rich centuries-old heritage could be added to the socio-economic difference. Today, Spain is divided into 17 autonomous communities.

Кралство Испания е разположено в Югозападна Европа. Страната има площ 505,9 хил.кв.км и заема по-голямата част от Пиренейския полуостров. Едновременно е средиземноморска и атлантическа страна. Към Испания се числят Балеарските острови в Средиземно море, Канарските острови в Атлантическия океан, градовете Сеута и Мелиля в Северна Африка, както и много необитавани островчета от средиземноморската страна на Гибралтарския проток.

Испания е страна на ярко изразени регионални икономически и социални контрасти, богати и бедни региони, в които живеят съответно 30 и 70% от населението. На водещите три (от 17) в икономически план региони – Мадрид, Каталония и Страната на Баските, се падат 40% от БВП на страната, 63% от НИОКР и 45% от експорта. БВП на глава от населението там превъзхожда средноевропейското ниво и е повече от два пъти по-голям отколкото в най-слабо развитите аграрни региони (Естремадура, Андалусия, Галисия).

Сериозни проблеми представляват другите регионални и вътрешнорегионални различия – гъстота на населението, финансово-икономически ресурси, безработица, производителност на труда, качество и жизнено равнище на населението. Към социално-икономическите различия се добавят многочислените етно-културни, лингвистични, политико-идеологически и други институционални особености на отделните области и територии на страната, обусловени от богатото, създавано в продължение на векове наследство (Понделко, 2009).

Съществуването на многобройните автономни общности се корени в историята на националностите, образуващи истинската държава. Повечето историци смятат, че периодът на Реконкистата (*reconquista*, отвоюване) (722–1492 г.), т.е. на последователното освобождаване на земите, завладени от арабите, определя исторически сегашното деление на територията на Испания на основата на създадените тогава кралства, княжества и графства.

През 711 г. арабите, начело с Тарик преминават протока между Африка и Европа. Мястото на преминаването е наречено Джабар ал Тарик (планината Тарик) и по-късно европейците ще го нарекат Гибралтар. Само за няколко години почти целият Иберийски полуостров е завладян от арабите. Християнски остават само най-северозападните планински земи на Астурия. Още в средата на VIII в. е извоювана първата голяма християнска победа, когато берберите са принудени да изоставят Галисия, която е заета от армията на Алфонсо I Леонски.

През IX и X в. по река Дуеро (Дору) като буфер започва строежът на много укрепени селища и областта започва да се нарича Кастилия (земя на крепости). Кастилците започват да използват свои пари и дори диалект на официален език. През 981 г. Кастилия се заявява като свободна държава, а през 1004 г. нейната независимост ѝ дава статут на свободно кралство. Малко по-късно е създадено баското кралство Навара в централната част на северната пиренейска гранична област.

Периодически Кастилия и Леон се обединяват чрез династични бракове, но истинското им сливане се постига чак през 1230 г. от Фердинанд III Кастилски. X и XI век са белязани от смесени християнски и мюсюлмански успехи, при които се постига голямо изтласкване на мюсюлманите на юг. На запад от Леон се създава Нова и Стара Кастилия, кралствата Леон, Кастилия, Арагон и Навара освобождават северната и централната част на полуострова, принуждавайки мюсюлманите от Толедо, Севиля и Бадахос да плащат данъци. По склоновете на Пиренеите се създава броеница от малки държавици. Заедно с буферните държавици между Кастилия и Леон – Навара и Каталония, те образуват т.нар. Испанска марка. От онова време до днес се е запазила като спомен само държавицата Андора.

С помощта на франките започва да се издига Барселона и през 1100 г. вече е столица на цяла Каталония и Балеарските острови. През 1137 г. се постига първата голяма федерация между Каталония и Арагон. Един век по-късно с ликвидацията

на емирата Валенсия се постига „Съюзът на трите корони“ (наричан и само Арагон).

През XI в. постепенно кастилците започват да играят водеща роля в Освобождението (Реконкистата). През 1085 г. е освободена някогашната готска столица Толедо. През 1135 г. е освободена Сарагоса. В началото на XIII в. е освободен о-в Майорка, а по-късно Мерида, Бадахос, Кордоба, Мурсия и Севилия. Така Ал Андалус е ограничена до емирата в Гранада, а едноименният град става последната европейска мавърска столица. По същото време държавата Леон превзема от маврите Валенсия (Бояджиев, 1994).

През 1469 г. короните на Кастилия и Арагон са обединени с женитбата на Фернандо II, престолонаследник на Арагон, и Исабела, принцеса на Кастилия, с което се поставя началото на обединена Испания. През 1478 г. е завършено завладяването на Канарските острови, а през 1492 г. е превзета и Гранада, последната мюсюлманска крепост на полуострова, което приключва 781-годишното ислямско присъствие в Испания.

Обединението на Кастилия и Арагон и последвалото присъединяване на Навара през 1512 г. поставят основите на съвременна Испания.

Историческа предтеча на съвременните испански автономни общности са феодалните княжества (Каталония, Страната на баските, Галисия и др.), на които още през XIII в. кралят на Кастилия Алфонсо X Мъдрия дава така наречените фуерос (привилегии, свободи), провъзгласявайки особен порядък на управлението, културен и лингвистичен плурализъм. Последвалите по-късно опити на централната власт да унищожи фуерос, няколко регионални войни и големи социални конфликти през XIX – първата трета на XX в. не слагат край на стремежите към автономия (Понделко, 2009).

Под влияние на Великата френска революция през 1812 г. в Испания се извършват реформи и ново административно деление на 49 провинции. Декретът от 30 ноември 1833 г., разделящ Испания на провинции, не предизвиква никаква реакция. Конституцията от 1876 г. отново подхваща идеите на либералите. Тя утвърждава националното единство на Испания. Партикуларизмът на баските провинции и Навара губи смисъл; той остава да съществува само под формата на икономически спогодби (*concierto económico*), чийто принцип е установен през 1878 г.: държавата фиксира общата сума на данъците, дължими от страна на баските провинции и Навара, като последните са свободни сами да определят конкретния им размер и се задължават да ги събират.

Предизвикани от политиката на Реставрация, в края на XIX в. се появяват националистическите движения в Каталония, Страната на баските и Галисия. Зародени по едно и също време, и трите движения боравят с идеализирания образ на средновековна Каталония, баския суверенитет, изгубен заради права и привилегии, радикалното равенство на келтското общество; виждат в централизма причинителя на всички злини за Испания и обещаваат бъдеще на прогрес и

благополучие, ако се осъществи на практика техният национален проект (Кортасар..., 2009).

Явлението каталонски ренесанс – *Renaixença*, се вписва в рамките на теченията на романтизма, характерни за цяла Европа. Целта е да се възроди своеобразието на местните култури, да се преоткрият миналото, традициите и фолклорът на провинциите. Именно в Каталония тези усилия са най-последователни. Каталонският език, който никога не е преставал да бъде говорим и писмен, е заплашен да стане диалект. *Renaixença* го спасява от това падение. През 1833 г. в Барселона отново отваря врати университетът, закрит при управлението на Фелипе V. Постепенно Каталония преоткрива своята история и културното си наследство. Започва публикуването на библиотечна поредица на каталонски автори, започват да се печатат вестници, появява се и театър на каталонски език.

Според Пиер Вилар дълбоките корени на каталонския национализъм са в структурата на испанската икономика през XIX в. Национализмът според него е резултат от неравномерното развитие и географско разположение на испанската промишленост. Действително, през цялата първа част на века промишлеността в Испания се свежда до текстила, а самият текстил – до обработката на памук. При това 90% от памукообработващите предачни машини и тъкачни станове са съсредоточени в Каталония. Всъщност испанската промишленост е каталонска промишленост. От гледна точка на каталонците каталонското преуспяване и испанското богатство са неразривно свързани.

Бедата е в това, че само каталонците искат протекционизъм. Точно тук се намесва разногласието, породено от нееднаквото развитие на различните области в Испания. Каталонците разполагат с напредничава промишлена буржоазия, предприемчива и със самочувствие, но тя е изолирана от другата Испания.

На протекционизма, изискван от каталонците, се противопоставят търговците от Кадис, вносителите на фабрични изделия и луксозни стоки, износителите на вълна, руди, зърнени храни, които имат интерес от свободния стокообмен, за който от своя страна пледира и Великобритания. С времето все повече се изострят противоречията между Каталония и останалата част на страната.

От 1820 до 1885 г. управляващите каталонската промишленост завоюват испанския национален пазар. Те безуспешно се стремят да застанат начело не на една каталонска държава, а на цялата испанска нация. Испания е нацията; Каталония е родината, твърдят в миналото романтиците; в края на века това ще звучи почти така: Каталония е нацията; Испания е държавата. Идеята е еволюирала от малката народност към нация и скоро тази нация ще поиска да има своя държава.

Каталонският национализъм се оформя между 1885 и 1917 г., като ролята на промишлената буржоазия остава първостепенна. От 1885 до 1916 г. една управляваща класа се убеждава, че ако търговският ѝ дух печели успехи, това не е благодарение на испанския пазар, а въпреки абсурдните разпоредби на испанската икономическа политика.

През 1888 г. се издига искането за вътрешна автономия и каталонският да стане официален език на страната. През 1892 г. са създадени Каталонски учебен център и Институт за каталонски проучвания. Създава се Каталонистки съюз, а през 1901 г. – и Регионалистка лига – политическа партия със свои седмичник. Каталонизмът вече се развива в три плана: теоретичен, политически и културен.

През 1906 г. Прад де ла Рибa издава книгата „Каталонската националност“. На проведените избори каталонизмът постига и политически резултати. През 1913 г. каталонистите успяват да извоюват създаването на един нов вид регионална федерация – Манцомунитад, общ орган за четирите каталонски провинции (Барселона, Тарагона, Лерида и Херона).

Успоредно с това се полагат усилия за обучението по каталонски още от началното училище. Каталонците нямат нужда да възкресяват езика си, нито да му връщат достойнството, което той никога не е губил; елитът никога не е отказвал да говори или пише на него.

В началото на XX в. Мадрид, въпреки че е столица и център на политическия, административен и интелектуален живот, изглежда малко провинциален в сравнение с пищния стил на Барселона. Век по-рано средновековната слава е била забравена, а каталонският език – на път да се превърне в наречие.

Друга е ситуацията в Страната на баските. За двадесет години след 1880 г. Бискайя се превръща във втората по значение промишлена област в Испания. Развитието на железопътните линии в Европа предизвиква голямо търсене на суровини. Бискайските мини разполагат в изобилие с находища на железни руди, при това висококачествени. Експлоатацията е от най-лесните: мините са разположени под открито небе в близост до пристанището Билбао. Англичаните, които са основните клиенти, доставят въглищата. Множат се доменните пещи и стоманолеярните, след тях и банките. Билбао, град с дълга история в търговската дейност и износа, успява да се възползва от просперитета на черната металургия и корабостроителниците. Населението нараства бързо, а буржоазията възприема европейския начин на живот, по-конкретно британския. Може би зараждането на баския национализъм, по подобие на Каталония, е реакция на икономически напредналата област срещу политическата хегемония на изоставания испански политически център. Основателят на баския национализъм Сабино Арана е живял в Каталония и е повлиян от каталонския пример. Той създава през 1895 г. Бискайския провинциален съвет, зародиш на бъдещата Баска националистическа партия. Така се полагат основите на баския национализъм и на бискайския национализъм – *biscaitarismo*. Този национализъм се основава по-скоро на носталгичната привързаност към миналото, защитата на *fueros* и местните традиции, отколкото на бъдещи перспективи и желание за модернизация, прогрес и отваряне към Европа.

Бискайя не може да се позове като Каталония на своеобразна култура. Баският език е далеч от богатството и гъвкавостта на каталонския. От Средновековието насам баските провинции винаги са били свързани с Кастилия; те не могат

да се оплачат като Каталония, че са жертва на дискриминация, тъй като през XVIII в. запазват своите *fueros*; и въпреки че ги загубват след карлистките войни, продължават да се ползват от преференциален данъчен режим – икономическите спогодби. Освен за национализъм, в случая с баската област сме изкушени да говорим за засилен партикуларизъм, който обаче успява да увлече част от населението.

Противно на Каталония и Бискайя, Галисия остава настрана от движението за индустриализация. Това е бедна област, населена със селяни и риболовци, които не успява достатъчно добре да изхранва. Емиграцията в градовете и чужбина – Европа и Америка – представлява частично решение на проблема. Влиянието на църквата и манастирите е смазващо. И все пак, Галисия притежава своеобразие; тя подхранва местния патриотизъм; тези, които мизерията е прогонила от областта, мечтаят един ден да се завърнат, с или без богатство.

Както и в Каталония, романтизмът способства за връщането към традициите, езика и фолклора. И Галисия има своя Ренесанс – *Rexurdimento*, чието начало е поставено през 1828 г. Постепенно историци и фолклористи популяризират стари текстове и традиционни легенди. Откроява се творчеството на поетесата Росалия де Кастро. През 1889 г. е публикуван Регионализъм на Алфредо Браняс, който предвижда създаването на Галисийска автономна държава.

В началото на XX в. възникват други, по-незначителни регионалистски движения. С група поддръжници на бившето кралство Арагон във Валенсия доктор Барбера публикува през 1909 г. книга под формата на манифест – „За регионализма и валенсианската култура”. През 1918 г. се създава Регионален валенсиански съюз. Подобно явление се наблюдава и в Андалусия, област лишена от исторически precedent, на който да се позове в подкрепа на искането за автономия. Тук в основата на движението са икономическите и социалните структури, съществуващи в областта.

Появилите се в края на XIX в. националистически движения се различават по своя характер. Трудно е да се намери друга допирна точка между тях, освен общ стремеж към автономия или даже независимост. От тези движения единствено каталонизмът може да се похвали с неоспорими исторически корени; единствено Каталония е имала в едно относително неотдавнашно минало, до началото на XVIII в., политически статут, с който е била самостоятелна нация, съществуваща в рамките на испанската конфедерация. В стремежа си към възстановяване на този статут Каталония се опира на съвременни икономически основи, на самобитен и ярък език и цивилизация. Случаят не е такъв нито в баските провинции, нито в Галисия, които винаги са били част от кралство Кастилия, макар и със собствени институции, които обаче не им предоставят юридическа самостоятелност (Перес, 2005).

В продължение на целия XX в. регионализмът навсякъде издига все повече искания и става по-националистичен, като ориентира стратегията си към извоюване на статут на автономия. Въпреки съвпаденията по отношение на историята и

митологията, тези три движения претърпяват много различно развитие: каталонският национализъм заслепява средните класи, за да ги постави в служба на икономическите интереси на местната буржоазия; баският причинява дълбоко разделение на колективното съзнание на жителите на Еускалерия (наименование на страната на баски език), а национализмът в Галисия не е нещо повече от интелегентско и градско течение (Кортасар..., 2009).

Едва Втората република (1931–1938 г.) се опитва да реши конституционно проблема за автономията: на Каталония през 1932 г.; на Страната на баските през 1936 г., и, само на книга, през същата година – на Галисия. Този процес е прекъснат от гражданската война (1936–1939 г.). Диктатурата на Франко премахва автономията на трите исторически общности в името на „националното единство и силната централна власт“.

След смъртта на Франко през 1975 г. започва процес на признаване и узаконяване на автономните общности. С началото на демократическите преобразования в Испания практически във всички нейни региони (включително даже в тези, които се считат за чисто испански в етническо отношение – Стара и Нова Кастилия, Естремадура, Арагон) демонстрират силен стремеж към сепаратизъм.

Съгласно испанската Конституцията от 1978 г. страната, в зависимост от социално-икономическите и културни фактори, е разделена на 17 „Автономни общества“ (АО), с една или повече провинции във всяка. Статут на „автономни градове“ получават испанските анклавни в Северна Африка – Сеута и Мелиля.

Приетата Конституция постановява: „Конституцията се основава на неделимостта на испанската нация, родина на всички испанци, като признава и гарантира правото на автономия на отделните националности и райони, които я съставляват“ (Чл. 2). Според основния държавен закон автономията в Испания е право, а не задължение. Конституцията изтъква както солидарността между националностите, така и тяхната равнопоставеност в икономическия и социалния живот, основан на демокрацията. Автономните общности не са суверенни, техните ръководни органи са допълващи, а не конкуриращи централната власт (Artola, 1988).

През 1979 г. широка автономия първи получават Каталония, Страната на баските и Галисия (имащи собствени национални езици), след тях Андалусия, а след тях и останалите, но с по-ограничени права.

Предвидените от конституцията автономни общности започват да се създават без при това да изчезват провинциите. Административните апарати се настроят – държавата, автономната общност, провинцията и общината си имат свой отделен апарат, което не улеснява нещата, особено когато политическите тенденции на различните равнища се разминават. Най-видимото последствие от развитието на автономията е значителното разрастване на бюрокрацията. По думите на един каталонски автор „Някога в Каталония ние няхахме местни бюрократи, сега имаме. Това е странно, понякога ми се струва, че Каталония, без да е независима държава, е наследила всички недостатъци на държавите“.

Общностите от автономията по бързия път, т.е. тези, които имат утвърдена историческа, културна и езикова самоличност, се заемат да разширят изучаването на регионалния език. По този начин Баския, Галисия, Каталония и Валенсия са подтикнати да разработят езикови програми.

Анкета, проведена в Баския през 1990 г., показва, че $\frac{1}{4}$ от двумилионното население говори свободно баски език, 17,5% го владее средно, а останалото население, т.е. 58% въобще не знае езика. Следователно баското правителство трябва да изработи система за изучаване на регионалния език според три модела: в някои класове кастилският е използван за обучение, но учениците имат часове и по баски език; в други кастилският и баският са равнопоставени и, накрая, в трети случай баският е език на обучението, а кастилският е втори език.

Това не пречи на баските националисти да издигат искания за Велика Еускади, която ще бъде формирана от трите испански баски провинции – Южна Еускади (Навара и три баски кантона, разположени във Франция) и Северна Еускади (Долна Навара, Сен-Жан-Пие-дьо-Порт, Лабурд, Устариц, Сул и Молеон), според формулата $4 + 3 = 1$. Баският национализъм съществува и в Навара, но там силата му е по-малка. Сериозни проблеми създават членовете на „Баския и свобода“, които често организират кървави атентати.

Проблеми от езиков характер съществуват и в Галисия. Законът за лингвистичната нормализация (юли 1983 г.) прави галисийския задължителен за всички ученици на всички равнища, но предвижда изключения за изпитите в полза на учениците, които остават да живеят за по-малко от две години в Галисия. Реалността е съвсем различна. 95% от населението разбира галисийски, а 80% го владее и говоримо. Проблемът е да се мине от устното към писменото му владее, но само 15% от децата ще могат да получат училищно образование на галисийски още от самото начало. В случая с Галисия трябва да се държи сметка и на друг феномен: интересът, който образованото малцинство придава на галисийския, контрастира с липсата на симпатия към този език сред народа; чрез кодификация на граматиката и речниковия фонд се правят опити да се върне достойнството на един език, който прогресивно губи своята народна подкрепа.

Каталонският е в съвсем различна ситуация. Този език никога не е преставал да се говори, пише и използва от всички слоеве на населението, включително и от социалните и културните елити. Над 90% от 6-те милиона жители на Каталония го разбират, 64% го говорят, 60% го четат, 32% го владеят и писмено.

Областта на Валенсия има проблеми със своята идентичност. През XIV в. регионът е завладян и колонизиран от каталонците, но населението на Валенсия винаги е настоявало, че притежава самобитна идентичност. Валенсия отказва да бъде преименувана в Нова Каталония, подобно на съществуващата Нова Кастилия, създадена в резултат от битките за Реконкистата; кралство Валенсия се превръща в третата съставка на короната на Арагон, заедно със самия Арагон и принципата на Каталония. В провинциите, които днес формират валенсианската общност, се

говори валенсиански, но той не е нещо по-различно от каталонския, с изключение на няколко нюанса в речниковия състав и произношението. От езикова гледна точка Каталония, Балеарските острови и Валенсия формират една цялост. Валенсианците отказват да отидат по-далеч и да се слоят в едно политическо единство, което да групира всички територии, където се говори каталонски (Перес, 2005).

И така в периода 1979–1983 г. процесът на установяване на „държавна автономия“ фактически е завършен. Неразрешен остава въпросът с баските сепаратисти и терористичните актове на ЕТА. След проведен референдум през 2006 г. Каталония успя да получи разширена автономия, а жителите ѝ са признати за нация в рамките на Испания. Андалусия и Балеарските острови също започнаха процедура по признаването им като независими нации.

Прецедентът плаши мнозина в Испания и Каталония, а страховете им се усилват от ратифицирането и влизането в сила на Договора от Лисабон. Изказват се опасения от балканизация на Испания.

Днес на територията на Испания съществуват 17 автономни общности (Фиг. №1).

Фиг. № 1

Автономни общности в Испания

Галисия. Тези земи са населявани от древни времена от финикийци, гърци, келти, римляни, оставили ценни паметници. През 1071 г. Алфонсо VI присъединява Галисия към Кастилското кралство. Днешните галисийци са потомци на келтите и имат свой език, близък до португалския.

Главният поминък на населението е земеделие, животновъдство и океански риболов. Големите градове като Ла Коруня и Понтеведра са израснали като рибарски пристанища. През последните години се развива корабостроителната, автомобилната и хранителната промишленост (Ценкова, 1998).

Галисия заема периферно положение в европейски план, а това има значение от гледна точка на транспортната инфраструктура и развитието на нейната външна достъпност. Важно значение имат пристанищата Виго, Ла Коруня и Ел Ферол; летищата в Ла Коруня, Сантяго де Компостела и във Виго, които осигуряват добра връзка с автономната столица. Има добре функциониращи железопътни линии и автомагистрала, които съдействат за преодоляването на географската изолация и позволяват свързването на региона с други региони в национален и международен план. Регионът е от изоставащите в Испания и Европа. Галисия от дълги години получава средства от Европейските структурни фондове, развива се динамично, но не може да догони средното ниво за Испания и ЕС (Димитров, 2006).

Туризмът заема все по-голям дял в икономиката на Галисия. В това отношение столицата на автономната област Сантяго де Компостела (95 хил.ж.) играе важна роля. Там се намира гробът на апостол Сантяго (в славянската религиозна традиция св. Яков – рибарят). Още от Средновековието градът е притегателен център за католиците, почитащи светеца.

Катедралата на Сантяго де Компостела е обявена за паметник под специалната защита на ЮНЕСКО. Тя се смята за третата по големина в света след „Свети Петър“ във Ватикана и лондонската „Свети Павел“. Тя е крайната точка на едно от най-големите поклоннически пътувания в християнския свят след това до Божия гроб. Впоследствие Пътят на поклонниците е продължен на запад до брега на Атлантическия океан – Finisterre (Край на земята).

Многовековното културно значение на Пътя на поклонниците до Сантяго де Компостела е признато през 1987 г. от Съвета на Европа като „Първи културен маршрут на Европа“, а градът Сантяго е обявен за световен културен паметник от ЮНЕСКО (Димитров..., 2006).

Седалището на автономното правителство, наречено Джунта, е в Сантяго де Компостела, а местният парламент със 75 депутати заседава в красивия дворец „Фонсека“.

Виго (296 хил.ж.) е най-големият град в Галисия. Разположен е край удобен залив. Развита е рибоконсервната промишленост.

Ла Коруня (245 хил.ж.) е важно атлантическо пристанище.

Астурия, с официално име Княжество Астурия, е разположена между Галисия и Кантабрия в Северна Испания. Астурийците също са от келтски произход – свободолюбив народ, борил се цели три века срещу римските завоеватели.

Източната част на Астурия е планинска, с плодородни долини на земеделие и скотовъдство.

Западна Астурия е полупланинска, с главен поминък земеделие и скотовъдство.

Централна Астурия е силно индустриализирана, с богати мини и черна металургия (Ценкова, 1998). Там е и столицата Овиедо (221 хил.ж.), която съществува от VIII в. Бил е столица на Астурия. Градът е голямо текстилно, химическо и металургично средище. Католическата църква „Сан Винсенте“ е от XVI в. През XVII в. е открит университет.

Местният парламент с 45 депутати се избира както в другите автономни общности – на четири години.

Хихон (276 хил.ж.) е оживено пристанище и един от най-големите корабостроителни центрове на Испания (Дойков..., 2008).

Кантабрия е разположена в Северна Испания между Астурия и Страната на баските. Високата Кантабрийска верига с над 2000 м върхове е запазила тези земи с необикновено красиви пейзажи – морски бряг, високи планини и плодородни долини, от набезите на нашественици.

Освен животновъдство в Кантабрия се развива металургия и химическа промишленост.

Столицата Сантандер (182 хил.ж.) е важно търговско пристанище на Бискайския залив за износ на стоки, произведени в Кастилия. Слави се като курорт с прекрасни плажове и със силно развитата си корабостроителна и химическа промишленост

Местният парламент е с 39 депутати.

Страната на баските е разположена в дъното на Бискайския залив, между Кантабрия и Франция. Разделена е на три исторически оформили се провинции: Гипускоа с главен град Сан Себастиан (182 хил.ж.), Биская с главен град Билбао (353 хил.ж.) и Алава с град Витория (206 хил.ж.), който е и столица на автономната област.

От октомври 1936 до юни 1937 г., по време на Втората република, баските упражняват свободно правото си на автономия.

Днес баските имат най-широки автономни права, включително собствена полиция и данъчна система, каквито другите общности нямат.

Някога изключително селскостопанска, днес Страната на баските, наред с Каталония, е най-индустриализираната част от Испания (Bosque..., 1992).

Билбао е център на Баския. Основан е през XIII в. Развива тежка промишленост (машиностроене, черна металургия, химическа и нефтохимическа промишленост). Оформил се е като трети банков и търговски център след Мадрид и Барселона.

В местния парламент заседават 75 депутати, като най-много гласове на изборите получава Баската националистическа партия.

Сан Себастиан е голям морски курорт от европейска величина. Има металургични и дървообработващи предприятия (Дойков..., 2008).

Навара играе важна роля по време на Реконкистата и оттогава се стреми към независимост. През 1512 г. арагонският крал Фернандо присъединява Навара към Испания, като запазва законите ѝ, осигуряващи на наварците известна автономия.

Навара е богата, с развита промишленост и земеделие. На североизточната ѝ граница се издигат Пиренеите, чиито уютни планински курорти привличат много туристи и любители на ски спорта.

Столицата на някогашното наварско кралство е Памплона (197 хил.ж.) и днес е седалище на автономното правителство и на 50-членния местен парламент.

Ла Риоха е най-малката самоуправляваща се общност в Испания (Таблица №1). Исторически тя е свързана със съседните Кастилия, Навара и Арагон, които са си я оспорвали в средните векове.

За кратко време – от октомври 1821 г. до януари 1822 г. – Кортесите обявяват Ла Риоха за независима провинция с името Логроньо, чийто център – гр. Логроньо (120 хил.ж.) днес е столица на автономната общност. В единствената провинция Логроньо има развита текстилна, обувна и металургична промишленост.

Местният парламент, наречен Генерален съвет, има 33 депутати.

Арагон се намира в Североизточна Испания, с високи планини по краищата, заобикалящи плодородни равнини по средата. Още през XI в. съществува Арагонско кралство, изиграло важна роля за основаването на единна испанска държава чрез брака на крал Фернандо II Арагонски и Изабел Кастилска в 1469 г. Днес Арагон е разделен на три провинции – Сарагоса, Уеска и Теруел (Ценкова, 1998).

Арагон е един от най-изостаналите в стопанско отношение райони, с аграрно-индустриална структура. Специализиран е в производството на земеделска продукция. На базата на хидроенергоресурсите се развива електрохимията.

Сарагоса (666 хил.ж.) е разположена на бреговете на р. Ебро. Столица е на Арагон. Има университет, открит през 1474 г. Запазени са ценни архитектурно-исторически паметници. Произвежда текстилна, машиностроителна, химическа и хранителна продукция.

Местното правителство, наречено Депутацион хенерал и арагонските Кортеси с 67 депутати са настанени в красиви дворци в Сарагоса (Дойков..., 2008).

Каталония се намира в Североизточна Испания. Много народи – иберийци, келти, елини, римляни, са владели каталонските земи. Някога тя е част от Франция, помагала ѝ е да отблъсне арабите. През 986 г. става независима. Нейната история през вековете е свързана и с Арагонското кралство, а след обединението на Арагон с Кастилия – с историята на Испания.

Със свой език и култура, каталонците винаги са се борили за автономия, дадена им от Втората република през септември 1932 г. Каталония остава автономна до февруари 1939 г., когато войските на Франко завземат Барселона. В условията

на демократични промени след смъртта на Франко Каталония първа в Испания възстановява автономното си правителство, наречено Женералитет – име, което отговаря на институция, съществувала през Средновековието.

Автономната общност обхваща днес три морски провинции – Херона, Барселона и Тарагона, и една във вътрешността – Лерида. В Каталония днес са съсредоточени 25% от испанското промишлено производство, чиито основи са поставени още през XIX в. Общоевропейско значение има текстилната промишленост. Застъпени са още машиностроенето (автомобили, кораби, селскостопански машини), химическата и хранително-преработващата промишленост. Каталонските земи са много плодородни и раждат всякакви плодове и зеленчуци. Към тези богатства се прибавят прекрасните курорти “Коста брава” и “Коста Дорада”, привличащи с плажовете си много чуждестранни туристи.

Столицата Барселона (1,615 млн.ж.) е един от най-красивите средиземноморски градове, важен промишлен, търговски и културен център, най-голямото испанско пристанище. Този град, който се радва на великолепието още през Средновековието, привлича със своите световноизвестни стари и модерни паметници.

В каталонския парламент заседават 135 депутати (Ценкова, 1998).

Тарагона е пристанищен и промишлен град, главен център на големия курортен комплекс “Коста Дорада” („Златният бряг”).

Балеарските острови се намират на 95 км от Валенсиянския бряг и обхващат пет големи острова – Майорка, Менорка, Ибиса, Форментера и Кабрера, както и множество малки островчета около тях. Те са населени от праисторически времена и през бронзовата епоха там се развива оригинална цивилизация.

Поради стратегическото си географско положение островите са обект на множество нашествия – на картагенци, римляни, вандала, византийци, вестготи. По време на арабското владичество в 903 г. Балеарските острови са обявени за Мавританско кралство. През 1229 г. кралят на Арагон Хайме I ги освобождава и присъединява към владенията си. Често островите са нападени от морски разбойници, между които известният турски пират Барбароса. През XVIII в. остров Менорка попада в ръцете на англичани, а след това на французи.

Столицата на Балеарските острови е Палма де Майорка (396 хил.ж.). Там, в Кралския дворец заседава местният парламент с 59 депутати.

Валенсианската общност обхваща три крайморски провинции – Кастильон, Валенсия и Аликанте. Тези земи от векове са открити за различни култури, тъй като са обитавани от ибери, елини, римляни, вестготи, араби, които са оставили значителни исторически и културни паметници, множество крепости и замъци. През 1238 г. Хайме I Завоевателя освобождава валенсианските земи от арабите.

Средиземноморският климат и плодородната земя са превърнали трите провинции в градината на Испания. Неслучайно портокалът е символ на Валенсия. Там се намират и известни средиземноморски курорти със златисти плажове – Кастильон, Сагунто, Валенсия, Гандия, Дения, Хавеа, Бенидорм и Аликанте. Освен

туризъм успешно се развиват различни клонове промишленост – автомобилна, машиностроителна, обувна, керамична, хранителна и др.

Столицата на общността, гр. Валенсия (807 хил.ж.) е и най-големият град в Левант. Основан е през II в. пр.н.е. Тук през 1434 г. е отпечатана първата книга в Испания. През 1502 г. е открит университет. В града се намира най-хубавата ботаническа градина с над 6 хил. растителни вида. В близост е „Коста Бланка” („Бял бряг”), в който е известният курорт Бенидорм. До 1974 г. е бил селце с хиляда жители, а днес наброява 300 хил. В него идват над 8 млн. туристи годишно.

Всеки четири години в местния парламент се избират 89 депутати.

Аликанте (210 хил.ж.) е красив град, разположен в курортната ивица „Коста бланка”. Център е на корабостроенето (Дойков..., 2008).

Мурсия е разположена на бреговете на Средиземно море между Валенсиянската общност и Андалусия. На малката ѝ площ се различават няколко зони: на запад планини, между тях и морският бряг – плодородни поля, наречени „градината на Европа”. На изток са просторните плажове на Мар Менор.

Финикийците завладяват тези брегове, за да експлоатират богатите на сребро, калай, мед и олово мини. След тях там се настаняват картагенци, които основават пристанището Картаген като център на владенията си в цяла Испания. Богатите мини стават една от причините за войните между Картаген и Рим. Оттук минават византийци, вестготи и арабите, които владеят Мурсия от VIII до средата на XIII в. За кратко време Мурсия е независимо кралство (Artola, 1988).

Старата столица, носеща името на кралство Мурсия (430 хил.ж.), е основана от арабите в 825 г. Днес е главният град на автономната общност. Има много старинни черковни камбанарии, кули, минарета. Известна е статуята на Христос с разтворени ръце, подобна на статуята в Рио де Жанейро.

Картахена е пристанищен и промишлен град, голяма военноморска база. Запазена е старата крепост. Тук е седалището на местния парламент с 45 депутати.

Общността Мадрид. За тази малка общност в сърцето на Испания се казва, че има повече история от територия – 8 028 кв.км. Заобиколена от планини, тя обхваща столицата и околностите със забележителните Ел Ескориал и Аранхуес.

Столицата Мадрид (3,213 млн.ж.) е географски център на страната. Разположен е край р. Мансанарес на 655 м надм. в. Смята се за най-високо разположената столица в Европа (без държавите-джуджета). Основана е от арабите през 927 г. под името Меджерид (Мехерит). От 1561 г. столицата на Испания се премества от Толедо в Мадрид.

Съвременният град е главен промишлен (машиностроене, химическа), банково-финансов, транспортен, културен и туристически център на страната. Университетът е открит през 1508 г. Между 50-те музея най-известен е Ел Прадо, съпернически на Бритиш музей, на Лувъра и Ермитажа. Мадрид е съхранил архитектурни паметници от различни епохи. Площадът „Пуерта дел Сол” („Врата на слънцето”) е центърът на Мадрид, откъдето се измерват разстоянията във всички посоки (Terán..., 1987).

И Мадрид има свое автономно правителство и парламент с 96 депутати.

Кастилия и Леон е район с най-древна история, сътворена от ибери, келти и лигури, последвани от финикийци, елини, картагенци, римляни, вестготи и араби. Кастилия става синоним на Испания и център на Реконкистата.

Днес тази най-обширна автономна общност, наричана някога Стара Кастилия, е разделена на девет провинции – Авила, Саламанка, Бургос, Леон, Сория, Сеговия, Самора, Паленсия и Валядолид.

Основният поминък е земеделието, въпреки немного плодородната земя, която кара жителите ѝ да емигрират към големите индустриални градове (Ценкова, 1998).

Някогашно седалище на испански кралски двор, днес гр. Валядолид (318 хил.ж.) е столица на автономната област. Възниква през X в. Името му произлиза от Вале де ла лид (долина на маслините). Център е на цветната металургия, на машиностроенето, на химическата и хранително-вкусовата промишленост. Забележителни са катедралата от XVI в. в стил исабелино, музеите на Сервантес и Христофор Колумб, който е умрял в града. Парламентът на Кастилия-Леон във Валядолид наброява 84 депутати.

Леон е бивша столица на някогашното едноименно кралство. Има химически и машиностроителни предприятия.

Саламанка е център на текстилната и хранително-преработващата промишленост. Той е най-старият университетски град в Испания (от 1218 г.) (Дойков..., 2008).

Кастилия-Ла Манча е разположена в центъра на Испания. Разделена е на пет провинции – Толедо, Гуадалахара, Куенка, Сиудад Реал и Албасете, обединени в миналото под общото име Нова Кастилия. Това е земята на Дон Кихот, с типичните вятърни мелници край селищата с бели къщи като островчета сред море от жита. Затова Кастилия-Ла Манча е наречена „житницата на Испания”.

Град Куенка, на 167 км източно от Мадрид, където се вливат двете реки Хукар и Уекар, е забележителен с изключителните „висящи къщи” – издигнати на високи скали над Уекар, както и с белоснежната си катедрала от XIII в. По пътя за Толедо е град Талавера, прочут с най-красивата испанска керамика (Ценкова, 1998).

Столица на автономната област е Толедо (60 хил.ж.). Разположен е на хълм сред меандрите на р. Тахо. Наречен е „имперски град”, основан от римляните, столица на вестготското кралство през VI в., важен културен център по време на Кордовския халифат и освободен от арабско владичество от Алфонсо VI през 1085 г. През същата година става столица на Кастилия.

Толедо е исторически град-музей с много архитектурно-исторически паметници от XII–XIV в. „Уникална реликва на историята на архитектурата и изкуствата от всички времена и стилове” – такова е определението за града, защото той е запазил много паметници, дворци, храмове и стилове (готика, платереско, ренесанс,

барок, мудехар, исабелино). Забележителни са старите мостове, крепостта-дворец „Алкасар”. Старата слава на Толедо е изработването на скъпи килими, бижута, порцеланови изделия и особено на прочутите хладни оръжия – ками, шпаги, папири, кинжали, саби, мечове, копия, рицарски доспехи, с който се поддържа средновековната атмосфера (Дойков..., 2008).

В стария толедски дворец Фуенсалида е седалището на автономното правителство, а местният парламент с 47 депутати заседава в манастира Сан Хил.

Естремадура обхваща голяма част от старата римска Луситания и днес две провинции – Касерес и Бадахос, граничещи на запад с Португалия.

Естремадура е с много красива природа и забележителни паметници от бляскавото римско минало. Днес може би е най-малко познатата част от Испания и една от най-бедните (Таблица №2).

Населението ѝ се занимава със земеделие по долините на реките Тахо и Гуадиана. Единствената промишленост е електродобивът от язовира и атомни централи.

Естремадура е родина на много откриватели и завоеватели на Новия свят – Ернан Кортес, Франсиско Писаро, Франсиско де Ореляна и др. С тях хиляди жители на Естремадура са прекосявали Атлантика.

Столицата на Естремадура е древната Емерита Аугуста, днес Мерида (52 хил.ж.), където е и седалището на автономния парламент с 65 депутати.

Андалусия заема южната част на Испания и е разделена административно на осем провинции – Уелва, Севиля, Кордова, Хаен, Кадис, Малага, Гранада и Алмерия.

През андалуските земи минават всички завоеватели на Иберийския полуостров. През 711 г. пресичат от Северна Африка морето и завладяват Андалусия, която играе важна роля в историята на Дамаския халифат и по-късно на независимия Емират на Кордова. Последно от арабските седемвековни владения на испанската земя е Гранада, освободена през 1492 г. от испанските католически крале Исабела и Фернандо (Ценкова, 1998).

Столицата на автономната общност е Севиля (699 хил.ж.). Името произхожда от старото Испарис („равнина”). Арабите го наричат Исквилия и го правят своя столица. От тук р. Гуадалquivir е плавателна и Севиля е голямо речно пристанище. Университетът е открит през 1502 г. Забележителност на града е католическата църква, построена през 1403–1506 г. Тя е втората по големина след ватиканската „Св. Петър”. В града се провежда голям международен панаир, а през 1992 г. бе ЕКСПО – световно изложение по случай 500 г. от откриването на Америка, с участието на 84 страни. Испанските експедиции са тръгвали от Севиля към Новия свят и новите морски пътища.

Днес там е седалище на автономното правителство и парламент със 109 депутати.

Кордова (325 хил.ж.) е основан от финикийците. От времето, когато става столица на Кордовския халифат, са запазени дворецът на халифите и джамията

„Мескита“ от 990 г., наричана „украшение на света“ и „бисер на мюсюлманското изкуство“. Тя поражява с площта си – 3 хил. кв.м, и с „вкамнените дантели“. Католическата катедрала е завършена през 1766 г.

Кадис е основан от финикийците. Голямото пристанище на Атлантика – Кадис, е свързано с приемането на първата испанска конституция през 1812 г. Той е голям пристанищен и промишлен център (производство на кораби, самолети, локомотиви и оръжие).

Херес е прочут с производството на едноименното вино и на много захар.

Марбеля означава „кът от рая“. Известен е с многобройните си градини и цветя.

Тарифа е най-южният град в Европа, в близост до нос Трафалгар.

Алхесирас е голям център на нефтопреработващата и нефтохимическата промишленост.

Малага (566 хил.ж.) е разположен в плодородната долина на Испанската ривиера Коста дел Сол. Основан е от финикийците. Малага е важен транспортен възел, пристанище и голям туристически център. Тук се произвежда знаменитото вино „малага“, фаянсови изделия, платове, обувки, цигари, парфюмерийни изделия. Градът е голям търговски и риболовен център.

Гранада (237 хил.ж.) е много красив град в полите на планината Сиера Невада, бивш център на мавърската държава. За това напомня дворцовият комплекс „Алхамбра“ – „мавританското бижу“ от XIII в., връх на ислямското изкуство. Катедралата е от XVI в. (Terán..., 1987).

Канарските острови. Административно те са разделени на две провинции: първата обхваща островите Тенерифе, Ла Гомера, Ел Иеро и Ла Палма, втората – Гран Канария, Фуертевентура и Лансароте. Около седемте големи острови са по-малките Грасиоса, Монтаня, Клара и Алегранса. Разположени са на 1 000 км южно от Испания, близо до западния африкански бряг, което определя субтропичния им климат. Затова ги наричат „островите на вечната пролет“.

Островите имат вулканичен произход. И днес продължава вулканичната активност на о. Ла Палма. А в Лансароте е уникалният парк Тиманфайа, с лунен пейзаж на застинала, а на места и клокочеща лава. Остров Ла Гомера представлява висок конус с плодородни склонове, покрити с бананови плантации. На Тенерифе се издига Тейде – най-високият връх в Испания (3 718 м). Остров Гран Канария представлява контраст от лунен пейзаж на север и буйна растителност на юг. Във Фуертевентура преобладава златистият цвят на земята, която дава няколко реколти плодове и зеленчуци годишно. Но главният поминък на островите днес е международният туризъм през цялата година.

Автономната област има две столици – Санта Круз де Тенерифе (222 хил.ж.) и Лас Палмас де Гран Канария (381 хил.ж.). Седалището на местното правителство са мести на всеки четири години – за времето на един парламент, в който се избират 60 депутати (Ценкова, 1998).

В заключение се налагат следните изводи:

– Съществуването на многобройните автономни общности се корени в историята на националностите, образуващи испанската държава. Историческа предтеча на съвременните испански автономни общности са феодалните княжества (Каталония, Страната на Баските, Галисия и др.), които още през XIII в. получават така наречените фуерос (привилегии, свободи).

– Появилите се в края на XIX в. националистически движения се различават съществено по своя характер. Между тях няма друга допирна точка, освен общ стремеж към автономия или даже независимост.

– В продължение на целия XX в. регионализмът навсякъде издига все повече искания и става по-националистичен, като ориентира стратегията си към извоюване на статут на автономия. Това е постигнато през 70-те години, едновременно с процеса на демократизация на страната.

– В началото на XXI в. претенциите на отделните автономни общности се увеличават, а каталонците дори получават статут на нация.

– Продължават да се задълбочават регионалните икономически диспропорции в развитието на страната. Това показва, че страната се нуждае от нова, по-ефективна регионална политика и по-рационално използване на Регионалните европейски фондове и програми.

Табл. №1

Площ и население на Испания по автономни общности (2008 г.)

Име	Площ (км ²)	%	Население	%	Гъстота (д./км ²)
Кастилия и Леон	94 223	18,6%	2 557 330	5,5%	27,16
Андалусия	87 268	17,2%	8 202 220	17,78%	93,99
Кастилия-Ла Манча	79 463	15,7%	2 043 100	4,4%	25,79
Арагон	47 719	9,4%	1 326 918	2,9%	27,84
Естремадура	41 634	8,2%	1 097 744	2,4%	26,39
Каталония	32 114	6,3%	7 364 078	16,0%	230,63
Галисия	29 574	5,8%	2 784 169	6,1%	94,59
Валенсия	23 255	4,6%	5 029 601	10,9%	215,82
Мурсия	11 313	2,2%	1 426 109	3,1%	126,01
Астурия	10 604	2,1%	1 080 138	2,3%	102,24
Навара	10 391	2,1%	620 377	1,3%	60,58
Мадрид	8028	1,6%	6 271 638	13,6%	784,45
Канарски острови	7447	1,5%	2 075 968	4,5%	284,1
Баския	7234	1,4%	2 157 112	4,7%	297,08
Каптабрия	5321	1,0%	582 138	1,3%	110,07
Ла Риоха	5045	1,0%	317 501	0,7%	63,07
Балеарски острови	4992	1,0%	1 072 844	2,3%	213,97
Сеута	28	0,1%	77 389	0,2%	4 073,11
Мелиля	20	0,1%	71 448	0,2%	5 808,78
Общо	505 988	100%	46 157 822	100%	91,47

Източник: INE

Таблица №2

БВП на Испания по автономни общности (2008 г.)

Име	БВП (млн.евро)	% от БВП на Испания	БВП на глава от населението (хил. евро)	%, от средното за Испания
Каталония	204,128	18,7	28 095	117,0
Мадрид	194,180	17,7	31 110	129,5
Андалусия	149,909	13,7	18 507	77,0
Валенсия	106,209	9,7	21 468	89,4
Баския	68,669	6,3	32 133	133,8
Кастилия и Леон	58,515	5,3	23 361	97,3
Галисия	56,419	5,2	20 619	85,8
Канарски острови	43,480	4,0	21 105	87,9
Кастилия-Ла Манча	36,949	3,4	18 471	76,9
Арагон	34,372	3,1	26 323	109,6
Мурсия	28,161	2,6	19 692	82,0
Балеарски острови	27,473	2,5	25 967	108,1
Астурия	23,877	2,2	22 559	93,9
Навара	18,674	1,7	30 614	127,5
Естрамадура	18,158	1,7	16 820	70,1
Кантабрия	14,052	1,3	24 508	102,0
Ла Риоха	8,120	0,7	25 895	107,8
Сеута	1,614	0,1	22 320	92,9
Мелиля	1,490	0,1	21 493	89,5
Общо	1094, 448	100	24 020	100

Източник: INE

ЛИТЕРАТУРА

Бояджиев, В. Средновековната иберийска държавност и колониализъм – началото на глобализацията. – ГСУ, ГТФ, кн. 2 – География, Т. №96, 2004, 5-17.

Димитров, С. Еврорегион Галисия – Северна Португалия в контекста на европейската интеграция. – В: Сб. Научна конференция на ИЮФ на ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“. В. Търново, 2006, 203–214.

Димитров, С., Г. Петров. Развитие религиозного туризма в Испании (на примере Пути Сантьяго). – В: Сб. Туризм и региональное развитие. Смоленск, 2006, 207–213.

Дойков, В., А. Дерменджиев. Стопанска география на Европа. Силистра, 2008.

Кортасар, Ф., Х. Весга. Кратка история на Испания. Издателство „Рива“, 2009.

Перес, Х. История на Испания. Издателство “Кама” 2005.

Поднелко, Г. Региональная политика Испании. – Мировая экономика и международные отношения, 2009, №1, 84–93.

Ценкова, Е. Испания. София, 1998.

Artola, M. Enciclopedia de historia de España. Alianza. Madrid, 1988.

Bosque Maurel, Joaquín; y Vilá Valentí, Joan. Geografía de España. Planeta. Barcelona, 1992.

Instituto Nacional de Estadística. Madrid, 2008.

Terán, Manuel; Solé Sabarís, L.; y otros. Geografía regional de España. Ariel. Barcelona, 1987.